

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Ke čtyřicátému výročí založení Komunistické strany Československa

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 6 (1961), No. 4, 189--191

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139912>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1961

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

KE ČTYŘICÁTÉMU VÝROČÍ ZALOŽENÍ KOMUNISTICKÉ
STRANY ČESKOSLOVENSKA

Ani kultura ani technika se nemohou vyvíjet v žádné společnosti bez opravdového zájmu společnosti o vědeckou práci a bez opory, kterou mají v této práci. Proto je poměr společnosti k vědě zvlášť dobrým ukazatelem opravdového zájmu o kulturu i o rozvoj techniky a na něm založený rozvoj hospodářského života. Ve zvýšené míře to platí o vědách jako je matematika a fyzika, u nichž se výsledky podpory vědecké práce nedostavují bezprostředně a hned, nýbrž někdy až po dlouhé době.

Vývoj matematicko-fyzikálních věd za posledních 40 let se dal jednak v buržoazné demokratické republice, jednak v lidové demokratické republice a nyní začíná její vývoj probíhat v socialistické republice. Poměr těchto různých společenských zřízení v naší vlasti k rozvoji kultury a techniky se výrazně odráží na poměru k vědě, zvláště k fyzice a matematice.

Vznik samostatné Československé republiky znamenal proti době za Rakouska jisté kvantitativní změny, vynucené jednak tlakem veřejného mínění, jednak světového vývoje; byl rozmnožen počet profesur na Karlově universitě, byla založena universita v Brně a v Bratislavě. Ale v zásadě se poměr české a slovenské buržoazie k vědě, a speciálně k vědám matematickým a fyzikálním nezlepšil, spíše zhoršil. Stačí připomenout, že po celou dobu předmnichovské republiky nebyla na bratislavské universitě zřízena přirodovědecká fakulta a že v době hospodářské krize v třicátých letech jen rozhořčení veřejnosti zabránilo vedoucí agrární straně v provedení její „úsporné“ myšlenky — zrušit brněnskou universitu.

Při tomto postoji vládnoucí třídy k vědě je přirozené, že vybavení vysokých škol — zejména ve vědách experimentálních — bylo nedostatečné. Poměrně nejlépe vybavená pracoviště byla na Karlově universitě v Praze; ostatní nebyla dostatečně vybavena ani pro práci pedagogickou, tím méně pro práci vědeckou. Přitom mimo vysoké školy nebylo zpočátku vůbec matematických ani fyzikálních pracovišť. Teprve v r. 1934 vzniklo fyzikální pracoviště u Škodových závodů. Ani to však nebylo dostatečně vybaveno a rozvoj fyzikální práce na něm byl omezen tím, že úkolem tohoto pracoviště bylo řešit úkoly, jejichž řešení potřebovaly Škodovy závody. Umístěno bylo na Karlově universitě a vedl je prof. Karlovy university V. DOLEJŠEK. Při Škodových závodech vzniklo také obdobné malé pracoviště pro aplikace matematiky. Mimoto byly jakési možnosti vědecké práce v matematické statistice ve Státním úřadě statistickém a v institucích sociálního pojištění. To byla po celých dvacet let buržoazní republiky jediná matematická a fyzikální pracoviště mimo vysoké školy.

Dosáhli-li přesto českoslovenští matematikové a fyzikové v tomto období některých vynikajících výsledků, bylo to důsledkem jejich osobního nadšení a obětavosti, správného zaměření práce a neúnavné vynalézavosti, s níž se snažili nalézt pracovní metody odpovídající stlačeným podmínkám.

V té době po roce 1918 šlo o práci jednotlivců. Vědecké školy neměly podmínky příznivé pro vznik. Vznikla-li přesto škola Dolejškova a začal-li vznikat zárodek školy kolem prof. ŽÁČKA a doc. PETRŽÍLKY, byl to důsledek pouze osobního vlivu vedoucích fyziků a nadšení mladých pracovníků, které překonávaly i tak obtížnou situaci pracovní, jaká tehdy ve fyzice u nás byla. Nedostatek materiálního vybavení byl méně pocílován v teoretických oborech matematiky. Zásluhou K. PETRA se rozvinula práce v algebře a teorii čísel, v Brně se vytvářejí kolem E. ČECHA dvě úspěšné pracovní skupiny, které je možno označit přímo jako školy; zpočátku v diferenciální geometrii, v posledním pětiletí buržoazní republiky škola topologická. Tato situace byla důsledkem závislosti našeho hospodářství na cizích monopolech. Stálo by za studium ukázat podrobně, jak tento vliv zhoubně působil např. na rozvoj naší fyziky, která se po r. 1882 začínala rozvíjet velmi slibně.

Stav matematiky a fyziky se podstatně nezměnil ani po r. 1945, i když v tehdejší České akademii věd a umění vznikla dvě pracoviště — Matematický ústav a Ústav atomové fyziky, ve skutečnosti pouhé zárodky ústavů s minimálním personálním i materiálním vybavením. Teprve když se v r. 1948 stala vedoucí silou v našem státě KSČ, došlo k prudkému obratu. Byl vydán zákon o výzkumnictví (1949), byly zřizovány ústřední ústavy a mezi nimi (1950) Ústřední matematický ústav (s oddělením matematických strojů), Ústřední fyzikální ústav (s geofyzikálním oddělením) a Ústřední astronomický ústav. Byla zřízena aspirantura, která umožnila překonat v krátké době aspoň v hlavních rysech nedostatek dorostu v matematice a fyzice. Byla založena 1952 Československá akademie věd a tím byl vytvořen základ dalšího rozmachu matematiky a fyziky. Do Československé akademie věd byly převedeny ústřední ústavy, a to jako Matematický ústav, Ústav technické fyziky a Astronomický ústav; vzniklo další fyzikální pracoviště — Laboratoř experimentální a teoretické fyziky, později Fyzikální ústav ČSAV. Z Ústavu atomové fyziky se vyvinul nyníjší Ústav jaderných výzkumů a kromě toho byla zřízena Laboratoř optiky. Z geofyzikálního oddělení Ústředního fyzikálního ústavu vznikl samostatný Ústav geofyzikální a z oddělení matematických strojů při Matematickém ústavu Ústav matematických strojů. V poslední době se vytvořilo samostatné meteorologické pracoviště z dřívějšího oddělení Geofyzikálního ústavu.

Znamenalo-li vítězství dělnické třídy vedené KSČ v únoru 1948 zásadní obrat v rozvoji matematických a fyzikálních věd v celé ČSR, projevila se tato změna zvláště výrazně na Slovensku. Teprve od r. 1948 tam vznikají příznivé podmínky pro rozvoj matematiky a fyziky. Nejprve se začínají tyto vědy rozvíjet na vysokých školách v Bratislavě a v Košicích, později vznikají také pracoviště SAV, na nichž se vytvářejí z mladých pracovníků skupiny velmi rychle rostoucí počtem i úrovní. Kabinet matematiky SAV, laboratoř fyziky SAV, observatoř na Skalnatém plesu a na Lomnickém štítě, katedry matematiky a fyziky na universitě v Bratislavě a na technických v Bratislavě a v Košicích doznaly od r. 1948 netušené prudkého rozvoje. Je velmi radostné pozorovat, jak pracovníci těchto institucí cílevědomě směřují ke zvyšování úrovně práce a s jakou obětavostí překonávají potíže spojené s rychlým růstem těchto pracovišť. Je dobrým znamením do budoucnosti, že se vytvářejí pracovní skupiny, v nichž už nejde o individualistickou honbu za úspěchy. Rychlý růst dalších vysokých škol na Slovensku přinese ještě další možnosti i matematickým a fyzikálním vědám.

V r. 1956 vychází důležité usnesení KSČ a vlády o úkolech vědy při zabezpečování rozvoje a technické úrovně čs. průmyslu, které znamená i pro fyzikální a matematická pracoviště další podnět a pomoc při zlepšení pracovních podmínek.

Současné roste podíl těchto pracovišť na řešení problémů, které patří do Státního plánu stěžejních úkolů, až konečně v plánu třetí pětiletky má matematika a fyzika význačné postavení a jsou jim ukládány velmi důležité a náročné úkoly.

Po r. 1948 se změnilly podstatně podmínky pro vědeckou práci i na vysokých školách. Po nejnnutnějším zajištění práce na pracovištích ČSAV uplatňují se příznivé důsledky aspirantury i na vysokých školách. Po r. 1953, když už byla pedagogická činnost nově zorganizována a zajištěna, se vytvářejí postupně i nové podmínky pro vědeckou práci. V r. 1954 je vytvořena organizační základna pro vědeckou práci na vysokých školách, v r. 1956 vychází usnesení ÚVKŠČ o zvýšení úrovně a dalšího rozvoje vysokých škol a v témže roce jsou na vysokých školách zřizována vědeckovýzkumná pracoviště, která vedle kateder mají rozvíjet vědeckou práci; na základě obšířného průzkumu stavu na vysokých školách se vytváří v r. 1959 vědecká rada MŠK k jednotnému řízení vědecké práce na vysokých školách a v r. 1960 dochází k velmi významnému vládnímu usnesení o kádrovém, materiálním a finančním zajištění dalšího rozvoje vědecké a výzkumné práce na vysokých školách. Některé otázky sice dlejí, ale přesto velmi významné, byly řešeny už dříve, např. v r. 1957 o pomoci výrobních ministerstev vysokým školám, o dodavatelské činnosti vysokých škol podnikům socialistického sektoru (1959) apod.

Všechna tato opatření znamenala velmi mnoho pro rozvoj práce v oboru matematických a fyzikálních věd. Pracoviště na vysokých školách se od r. 1954 velmi podstatně rozvinula. Stoupl také významně podíl vysokoškolských pracovišť na řešení problémů st. plánu stěžejních úkolů a od r. 1960 se stala tato pracoviště vysokých škol v převážné míře i součástí vědeckovýzkumné základny ČSSR.

Toto zajištění pracovních podmínek není však jediným projevem změn v poměru k matematice a fyzice, které jsou důsledkem vítězství dělnické třídy a KSČ v našem státě. Stejně velký význam má i to, že po r. 1948 konečně matematické a fyzikální práci u nás byly vytyčeny cíle, které vyplývají nejen z potřeb rozvoje těchto věd, nýbrž i z potřeb naší společnosti. Naše republika potřebuje práci matematiků a fyziků a dovede také ocenit pomoc, kterou přinášejí k budování naší socialistické společnosti. A přitom to, co od těchto věd vyžaduje náš stát, není v rozporu s tím, co vyžaduje rozvoj matematiky a fyziky jako vědy. Teprve od r. 1948 se dostalo u nás těmto vědám místa, které jim patří v kulturní společnosti, a teprve od té doby se mohou postupně vyvíjet jako základna, na níž roste technika.

Při veškeré práci jsou matematikové a fyzikové posilováni jistotou, že jejich práce nebude zneužito k účelům válečným a ničivým. Vědí, že jejich práce bude sloužit k posilování míru a ke zvyšování životní úrovně pracujících.

Úspěchy, jichž matematické a fyzikální vědy dosáhly v posledních letech, ukazují jasně, že naši vědeckí pracovníci jsou si vědomi odpovědnosti, která na nich leží a že opravdově usilují o to, aby byli hodni péče a důvěry, kterou jim KSČ věnuje. Jsou si vědomi i toho, že na nich leží odpovědnost za pomoc při dovršení kulturní revoluce v naší vlasti a za výchovu mladých pracovníků připravených řešit veliké úkoly, které před ně postaví jak rozvoj našeho státu, tak rozvoj vědy.

Proto při vzpomínkách na založení KSČ a na boje a vítězství, kterých KSČ dosáhla, myslí českoslovenští matematikové a fyzikové i na budoucí své úkoly a jsou připraveni zvyšovat své úsilí a prohlubovat svou práci, zaměřenou k tomu, aby naše společnost mírovým budováním spěla úspěšně pod vedením KSČ od socialistického zřízení ke zřízení komunistickému. Vzorem jsou jim sovětská vědci, kteří právě v těchto dnech letem prvního astronauta ukázali, jaké možnosti má a jakých výsledků dosahuje věda ve společenském zřízení založeném na ideách marxismu-leninismu.